

**SLOVENSKÝ
NÁRODOPIŠ**

4

ČÍSLO
ROČNÍK III
1955

SLOVENSKÁ AKADÉMIA VIED - BRATISLAVA

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.cceol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

OBSAH

ČLÁNKY

Podolák Ján, Desiat rokov slovenského národopisu (1945—1955) — — —	421
Mjartan Ján, Jubileum česko-slovenskej spolupráce v národopise (Spomienka na výročie Národopisej výstavy československej v Prahe roku 1895) — —	450
Burlasová Soňa, Tvorba pre ľudové umelecké súbory v posledných rokoch vývinu slovenskej hudby — — — — — — — — — — — — — — —	473
Chotek Karel, Význam Lubora Niederla v československém a slovenském národopise — — — — — — — — — — — — — — —	504

ZPRÁVY

Kováčová Judita, Návšteva akademika Gy. Ortutayho na Slovensku — —	519
--	-----

RECENZIE A REFERÁTY

Pátková Jarmila, Pamiatky a múzeá — — — — — — — — — — — — — —	522
Murgašová Irena, Jozef Vydra, Ludová modrotlač na Slovensku — — —	524

СОДЕРЖАНИЕ

СТАТЬИ

Подолак Ян, Десять лет словацкой этнографии (1945 — 1955) — —	421
Мьяртан Ян, Юбилей чехословацкого сотрудничества в этнографии (К 60-ой годовщине Этнографической чехословацкой выставки в Праге в 1895 году.)	450
Бурласова Соня, Музыкальное творчество для народных художественных кружков в последние годы развития словацкой музыки — — —	473
Хотек Карл, Значение Любора Нидерле в чехословацкой и славянской этнографии — — — — — — — — — — — — — — —	504

ИЗВЕСТИЯ

INHALT

AUFSÄTZE

Podolák Ján, Zehn Jahre slowakischer Ethnographie (1945—1955) — — —	421
Mjartan Ján, Zum Jahrestag der tschecho-slowakischen Mitarbeit in der Volkskunde (Zum 60. Jahrestag der Ethnographischen Ausstellung tschechoslawischen in Prag in Jahre 1895) — — — — — — — — — — — — — —	450
Burlasová Soňa, Musikschaffen für slowakische Volkskunstensembles in den letzten Entwicklungsjahren der slowakischen Musik — — — — — — — — —	473
Chotek Karel, Die Bedeutung Lubor Niederle's in der tschechoslowakischen und in der slawischen Volkskundt — — — — — — — — — — — — — — —	504

NACHRICHTEN — — — — — — — — — — — — — — —	519
---	-----

REZENSIONEN UND REFERATE — — — — — — — — — — — — — — —	522
--	-----

in Druck. Die Abteilung hat die Veröffentlichung des Liederreichtums des slowakischen Volkes ungefähr 20 Bänden dieser Edition im Plane.

Die gesammelten slowakischen Volkstänze werden ebenfalls herausgegeben. In der Abteilung für Volkspoesie wird die Forschung des Bergarbeiterfolklore durchgeföhrt (verantw. Leiter Doz. Dr. Andrej Melicherčik), weiter werden hier slowakische Volksmärchen herausgegeben (Dr. Mária Koso). Zur Zeit sind die ersten zwei Bände der Slowakischen Volksmärchen für den Druck bereit.

Nachdem in der Slowakei auch nationale Minderheiten leben, arbeiten die Mitglieder des Instituts auch an der Forschung der nichtslowakischen ethnischen Gruppen. Bisher wird schon währen drei Jahren eine erfolgreiche Forschung auf dem Gebiete der Lebensweise der Zigeuner (verantw. Leiterin Emília Čajánek), weiter die Erforschung des ungarischen Ethnikums (verantw. Leiter Dr. Ján Mjartan) und die Forschung auf dem Gebiet des ukrainischen Ethnikums (Dr. Ján Mjartan) durchgeföhrt. Das Material dieser Forschungen wird in besonderen Bänden herausgegeben. Im Rahmen der Publikationstätigkeit des Ethnographischen Instituts erscheint ausserdem vierteljährlich die Zeitschrift Slovenský národopis (Slowakische Ethnographie), die Ausschnitte aus vorbereiteten Werken, kurze Studien der aktuellen Problematik der ethnographischen Forschung und Berichte über die Fachtätigkeit in der Slowakei und anderwärts herausbringt.

JÁN MJARTAN

JUBILEUM ČESKO-SLOVENSKEJ SPOLUPRÁCE V NÁRODOPISE

(Spomienka na šesťdesiate výročie Národopisnej výstavy československej v Prahe roku 1895)

Národopisná výstava československá v Prahe roku 1895 je dôležitým medzníkom vo vývine tak českého, ako aj slovenského národopisu. Ponajprv preto, že sa tu prvý raz ukázala ľudová kultúra v celej šírke, že sa ďalej pokročilo od doterajšieho vystavovania ľudového kroja a predmetov ľudového výtvarného umenia (väčšinou výšiviek a čipiek) a vystavili sa aj predmety ľudovej práce, ukážky ľudového bývania, ba aj doklady duchovnej kultúry ľudu. Pravda, je celkom prirodzené a vyplýva to ostatne aj zo samej povahy našej ľudovej kultúry, že pritom výtvarná časť prevládala. Ďalší význam výstavy je v tom, že dala podnet na založenie Národopisnej spoločnosti československej, kde sa sústredil bádateľský národopisný ruch do konca prvej svetovej vojny a kde sa pripravovala československá ná-

rodopisná encyklopédia. Z tejto výstavy vzniklo aj Národopisné múzeum československé, do ktorého sa sústredili vzácne doklady našej ľudovej kultúry. Nie menší význam výstavy je v tom, že rozvírila čulý bádateľský ruch na vidieku a dala tu podnet na založenie početných múzeí.

A čo je dôležité z politického hľadiska: výstava i pri všetkých svojich nedostatkoch sa ukázala ako dôležitý činiteľ v našom národnom boji a pri uvedomení širokých ľudových mäs, lebo poukázala na silu a význam ľudových vrstiev a na význam ľudovej kultúry v boji o politické práva.

Všetky tieto kladné účinky výstavy vplývali, ako ďalej uvidíme, aj na vedecký ruch a tým aj na posilnenie národného života na Slovensku, ktoré sa cele zapojilo do pražskej národopisnej výstavy. Výstava znamená tým aj posilnenie česko-slovenského porozumenia.

Národopisnou výstavou sa takto zakončuje vývinové obdobie, ktoré sa začína v časoch národného prebudenia, od konca XVIII. stor., keď sa začína zvýšený záujem o ľud a jeho tvorbu. Spočiatku sa sústreďuje predovšetkým na piesne a na ľudové prejavy slovesné.¹ Deje sa tak predovšetkým zásluhou Herdera a bratov Grimmovcov. Podľa ich učenia ľudová slovesnosť je najdôležitejším zdrojom poznania národa a jeho kultúry a tieto náhľady nadhlo usmerňujú a ovplyvňujú aj našich národopisných pracovníkov.² V druhej polovici XIX. stor. sa tento záujem rozširuje na ľudové výtvarné umenie, konkrétne na ľudové výšivky, čipky a vôbec na ľudový kroj; táto ľudová umelecká tvorba sa propaguje na početných výstavkách a prichádza aj medzi muzeálne zbierky. Na Slovensku prvá takáto výstava bola

¹ Podrobnejšie: J. H o r á k, Národopis československý, prehľadný nástin, v encykl. diele Československá vlastivěda II, Člověk, Praha 1933, 408 a n.; ďalej Národopisná výstava československá v Praze 1895 (ďalej v skratke NVČ), Praha 1895. V oboch hojná literatúra o výstave.

² NVČ, 9.

W. S t e i n i t z, *Lied und Märchen als Stimme des Volkes*. Cyklostyl. rukopis prednášky na zasadnutí Nemeckej akadémie v Berlíne r. 1955, 7: Herders Einfluss blieb aber nicht nur auf Deutschland beschränkt. Schon zu seinen Lebzeiten und weiter in der 1. Hälfte des 19. Jahrhunderts übten seine Ideen weit über Deutschlands Grenzen hinaus, besonders bei den sozial und national unterdrückten Völkern wie Tschechen, Slovaken, sowie bei Polen, Ungarn, Finnen u. a. eine tiefgehende Wirkung auf die nationale Selbstbesinnung und die Entstehung einer nationalen, demokratisch orientierten Wissenschaft.

Herders Beziehungen zu unseren östlichen Nachbarvölkern haben ebenso wie später auf dem gleichen Gebiet die Beziehungen des grossen deutschen Gelehrten, Demokraten und Patrioten Jakob Grimm entscheidend zur Hochschätzung der deutschen Wissenschaft und Kultur, ungeachtet der politischen Unterdrückung durch die Hohenzollern — und Habsburger Monarchie, bei unseren Nachbarvölkern beigetragen und stellen eine der schönsten Seiten der deutsch-slavischen Kulturbeziehungen dar.

Pozri aj J. H o r á k, c. d., 314.

už roku 1861 v Martine,³ roku 1883 boli výšivky na hospodárskej výstave v Trnave a vyvrcholením bola výstavka výšiviek „Živeny“ v Martine roku 1887.⁴ V Čechách a na Morave približne od osemdesiatych rokov „výstava sledovala výstavu, pri čemž Moravě náleží nepopíratelná zásluha v tom, že se tam program výstavek neustále rozšiřoval a připravoval tak v praxi program nynější výstavy Národopisné . . .“ — charakterizuje toto obdobie L. N i e d e r l e.⁵ Už aj na všeobecnej zemskej jubilejnej výstave roku 1891 je vystavená „Česká chalupa“, čím sa aj navonok zvyrazňuje, že záujem o ľudovú kultúru sa rozšíril od výšiviek na ďalšiu umeleckú výtvarnú tvorbu ľudu, na ľudové bývanie a na život ľudu vôbec. „Česká chalupa znázornila ve skratce téměř celý život našeho lidu a tím nastínila složitý program národopisné práce . . .“ píše o tom J. H o r á k.⁶ Isté je, že veľký úspech „Českej chalupy“ na jubilejnej výstave a veľký záujem českého ľudu o túto časť výstavy bol rozhodujúcim impulzom pre usporiadanie samostatnej národopisnej výstavy.

Myšlienka usporiadať samostatnú národopisnú výstavu vzniká preto hneď po jubilejnej výstave z iniciatívy Fr. A. Š u b e r t a. V obežníku zo dňa 7. júla 1891 čítame už aj obsérne odôvodnenie a zdôraznenie významu takejto výstavy: „Národopisná výstava kmene československého v Čechách, na Morave, ve Slezsku a v Uhrách na Slovensku přinesla by veliký mravní prospěch celému našemu národnímu životu. Obohatila by vědu národopisnou, přispěla by ku pravému názoru o národním rázu našeho kmene, prospěla by umění výtvarnému, literatuře naší, umění hudebnímu i průmyslu a přivedla by vůbec k širší platnosti četné živly a momenty národní, které jsou s to dáti našemu československému životu ještě určitější ráz osobitý než jakým dosud se vykazuje.“⁷

Z nášho hľadiska je dôležité, že hneď od samých začiatkov organizovania výstavy sa zdôrazňuje potreba účasti Slovenska. Nie je to nijaká novinka, lebo kultúrna a politická spolupráca Čechov a Slovákov trvá tu už oddávna a veľmi intenzívne vystupuje najmä od roku 1848, a to aj v oblasti národopisu. Ved' prvé národopisné predmety zo Slovenska, výšivky, dostávajú sa hneď do múzea manželov N á p r s t k o v ý c h a zastúpené boli aj na výstavke, ktorú usporiadali. Roku 1889 vystavuje v Náprstkovom múzeu slovenské výšivky Pavol S o c h á ň.⁸ V „Českej chalupe“ roku

³ Informácie od J. G e r y k a, správcu Slovenského národného múzea v Martine, ktorý na základe archívneho materiálu pripravuje štúdiu o tejto výstavke.

⁴ NVČ, 12. J. H o r á k, c. d., 395 a n.

⁵ NVČ, 11.

⁶ J. H o r á k, c. d., 400.

⁷ Fr. A. Š u b e r t, *Hlasy o národopisné výstavě československé v Praze* (roku 1895, v Praze 1896), 5; obežník zo 7. júla 1891.

⁸ NVČ, 11.

1891 slovenský materiál nebol, no niet príčin pochybovať, že krátko nato v „Selskej síni“ Národného múzea v Prahe je už zastúpený.⁹ Slováci sa zúčastnili v rámci Českého dňa aj na svetovej výstave v Chicagu roku 1893.¹⁰ Plánovaná národopisná výstava naväzuje teda na tradície tejto spolupráce a vlastne v nich iba pokračuje. No spontánnosť a horlivosť, s akou sa to deje, zasluhuje si náležité ocenenie.

V návrhu z roku 1891 na usporiadanie Národopisnej výstavy hneď pri organizovaní výstavných výborov sa predpokladá zriadenie „výboru v Turčianském Sv. Martině a jeho jednatelstva na Slovensku“.¹¹ Aj na prvej výzve z 9. septembra 1891 s nadpisom „Čechoslavané!“ je podpísaný aj Svetozár H u r b a n - V a j a n s k ý, „spisovatel v Turč. Sv. Martině“.¹² Do prípravného výboru a potom aj do hlavného výboru výstavy bol zvolený Slovák Jaroslav V l č e k.¹³ Keď boli určené jednotlivé výstavné obvody, XX. a neskôr XXI. obvod tvorilo Slovensko, ktorého referentom bol Vavro Š r o b á r.¹⁴ Ani v ďalších odôvodneniach, kde sa propaguje potreba takejto výstavy, nikde nechýba poukaz na účasť Slovenska, ba pritom sa poukazuje aj na význam politický: „... třeba nám nyní pomýšleti na výstavu eminentně národní, která by ukázala světu, čím a jakým vlastně jsme, která by nás sblížila co nejužěji s Moravany, Slezany a Slováky a která by mohla býti radostnou předzvěstí šťastné spojitosti politické, jež jest nám všem cílem tak želaným.“¹⁵ Toto naznačuje zjavne aj list Adolfa H e y d u k a Fr. A. Š u b e r t o v i, v ktorom píše: „... sľubuji si od ní (rozumej výstavy) velikých a mocných výsledků do budoucna, pokud vývoje národního se týká, i pokud se týká obnovení a utužení bratských svazků kmene českoslovanského a konečného pevného všech nás spojení v jednotný národ, při ušlechtilém šetření růzností kmenových. Tou myšlenkou nadšen psal jsem svůj *Cymbal a husle* a s novým nadšením družím se do řady těch, kdo se k Vám v ušlechtilé snaze a zdatné práci přidruží...“¹⁶ Ján K o u l a už r. 1892 píše Andrejovi K m e t o v i: „Jestli přijde k provedení národopisné výstavy, jsem přesvědčen, že bude i Slovensko uherské čestně zastoupeno, vždyť je to největší pýcha českoslovanského kmene, co

⁹ Informácie od prof. Karela Chotka v Prahe.

¹⁰ Archív Slovenského národného múzea v Martine, korešpondencia Andreja Halašu. Tu je uložený ústrižok Národných listov, večerník z 12. VIII. 1893, kde je táto zpráva odtlačená.

¹¹ NVČ, 14.

¹² Hlas národa z 12. IX. 1892.

¹³ NVČ, 14.

¹⁴ Věstník Národopisné výstavy českoslovanské v Praze, roč. II, 159.

¹⁵ Pozri poznámku 7.

¹⁶ Pozri poznámku 7.

Slováci v národopisném ohľede majú...¹⁷ Ani Jos. Erben nepochybuje o úspechoch výstavy, „jakoli bude asi třeba vzhledem k bratřím Slovákům politické překážky přemáhati...“¹⁸ O politických ťažkostiach píše aj Fr. A. Šubert, no aj on zdôrazňuje, že „... Národopisná výstava československá bez uherského Slovenska býti nemůže: bývalať by kusá — scházela by na kmenu jedna větev, a sice právě ta, která se honosí nejkrásnějším květem...“¹⁹

Napriek týmto oprávneným obavám a prekážkam, ktoré stavali uhorské úrady do cesty slovensko-českej spolupráce, táto spolupráca nijako neprestáva, ba zo dňa na deň sa stáva intenzívnejšou a úprimnejšou, a to najmä preto, že na oboch stranách bolo mnoho dobrej vôle, chuti do práce a hlavne porozumenia a zhody. Podobne ako sa zo strany českej pokladala účasť Slovákov na výstave za samozrejmu a potrebnú, tak isto aj Slováci chceli byť zúčastnení na pražskej národopisnej výstave a sami sa prihlásili o spoluprácu. Fr. A. Šubert sám píše, že „... došel z Turčanského Sv. Martina dopis, kterým předáci slovenští žádali míti nějakou účast v přípravních pracích pro Národopisnou výstavu československou...“²⁰

V Čechách a na Morave sa akcia Národopisnej výstavy rozvíjala usporiadaním početných okresných a miestnych národopisných výstaviiek a mnohých národopisných sjazdov už od roku 1892. Tieto podniky nepomohli len výstave a propagácii. Na výstavkách sa zhromaždilo množstvo výstavného materiálu a ich usporiadanie veľmi účinne podnietilo oblastné národopisné výskumy a na sjazdoch okrem toho vzniklo množstvo návrhov a podnetov, z ktorých mnohé veľmi pomohli pri organizovaní výstavy. Takýchto miestnych výstaviiek bolo vedno 175, národopisných sjazdov 13. Na sjazde v Hodoníne sa zúčastnili aj zástupcovia Slovenska, konkrétne sa tu uvádza redaktor Čajda.²¹ Súčasne sa organizovali aj tzv. krajiniské odbory, ktoré organizovali zber predmetov v jednotlivých oblastiach. Takýchto odborov bolo 209 a medzi nimi aj slovenský v Martine.

Pre Slovensko sa volila iná taktika. Pretože sa tu pražská národopisná výstava nemohla propagovať verejne, členovia výstavného výboru sa osobne a listovne obracali na známych slovenských národných a kultúrnych pracovníkov. Lenže škoda, že zatiaľ sa aj týchto dokladov našlo v našich archívoch pomerne málo. Zo zachovaných dokladov vysvitá, že myšlienky výstavy sa hneď od začiatku ujal Andrej Kmeť, ako sme videli

¹⁷ Archív Slovenského národného múzea (ďalej v skratke SNM), korešpondencia A. Kmeťa, r. 1892, list J. Koulu A. Kmeťovi.

¹⁸ Pozri poznámku 7.

¹⁹ NVČ, 24.

²⁰ Tamže.

²¹ Národní listy z 22. IX. 1891 a 12. XII. 1891.

z Koulovho listu už roku 1892. Začiatkom roku 1893 Kmeť korešponduje o výstave s Drah. Križkovou, ktorá čaká návštevu Pavla Socháňa vo veci pražskej výstavy. Súčasne navrhuje Kmeťovi, aby pri predaji čipiek nadviazal styky s Ľudmilou Podjavorinskou v Bzinciach, s rodinou Dohnáných v Trenčíne a s rodinou Markovičovou v Novom Meste.²² Ako sa potom ukázalo, tieto rodiny pomáhali aj pri prácach na výstave a sama D. Križková posielala na ňu *krašlice* z okolia Krupiny.²³ Ako ďalej vidno, P. Sochán spolupracuje na výstave od počiatku.

Musíme však podotknúť, že tieto prípravné práce vykonávané v záujme účasti Slovenska na výstave nešli vždy hladko a neobišli sa bez rušivých momentov. Roku 1893 sa totiž rozchýrilo, že Slovensko sa na pražskej národopisnej výstave nezúčastní. Nie je zatiaľ zistený pôvod tejto zprávy, no P. Sochán už 4. apríla 1893 píše Kmeťovi: „Ako sa dozvedám, Česi vypustili Slovensko zo svojho programu národopisnej výstavy; veľký nerozum! Ak ich nevytrhne Morava, vysmejú sa im Nemci. My sme, menovite ja som prejavil dosť ochoty, chtiac, aby Slovensko bolo zastúpené, ale Česi žiadali, aby sme my dali na to groše, lebo že oni nemajú a my tým menej. Nuž ale podniknem ešte, čo sa robiť dá.“²⁴ A. Kmeť reaguje na túto zvesť veľmi citlivo: „... Aj nám je hanba žobrať! Keby naši národovci, známi boháči, chceli siahnuť do vaku, všeliniečo mohlo by byť, čo pre nezriadenosť a skúposť zaniknúť musí. Ja ponúkol som p. dr. Pastrnkovi 200 zl. na výstavku a na Teplej odovzdal som na album tiež 100 zl. . . .“²⁵

Pretože zatiaľ nemáme dostatok prameňov, ktoré by nám dostatočne osvetlili túto otázku, nevieme zistiť, čo bolo podstatou sporu, prečo malo byť Slovensko z výstavy vynechané, či to bol ozaj vážny úmysel, alebo išlo iba o osobné nedorozumenie. Podľa všetkého išlo akiste o otázku žiadosti o štátnu podporu. Na toto naráža vo svojom liste J. Koula A. Kmeťovi, kde píše: „My nejsme v Cislajtánii pány a oni (Martinci) ne v Trans a žadať vládu o vystavování a tedy podporování slovanského podniku bylo by skutečným zničením celé akce . . .“²⁶ A asi na túto okolnosť myslí aj Kmeť, keď píše, že „aj nám je hanba žobrať.“ J. Koula ešte v septembri 1894 píše, že Slovensko asi do výstavného programu zaradené nebude.²⁷ Treba však podotknúť, že náhľad J. Koulu sotva tlmočil oficiálnu mienku pražského výstavného výboru, pretože Koula bol v tom čase na strane odporcov vý-

²² Archív SNM, kor. A. Kmeťa r. 1893, listy Drah. Križkovej — A. Kmeťovi, 15. III. 1893 a 24. III. 1893.

²³ Tamže, list D. Križkovej A. Kmeťovi z 8. V. 1895.

²⁴ Tamže, list P. Socháňa A. Kmeťovi zo 4. IV. 1893.

²⁵ Tamže, list A. Kmeťa Drah. Križkovej zo 6. IV. 1893.

²⁶ Tamže, list J. Koulu A. Kmeťovi zo 7. IV. 1894.

²⁷ Tamže, list J. Koulu A. Kmeťovi z 22. IX. 1894.

stavy, v skupine pracovníkov okolo „Selskej síne“ Národného múzea.²⁸

Nemáme zatiaľ ďalšie údaje, ako sa tento spor skončil. Isté je, že nakoniec vec dopadla tak, že Slovensku sa účasť na výstave zabezpečila a že prípravné práce na uskutočnenie tohto plánu pokračovali ďalej.

Získavanie výstavných predmetov zo Slovenska len na listovné výzvy asi nezaručovalo potrebný výsledok a nepokračovalo žiaducim tempom. Preto ústredný výbor sa rozhodol pre priamu akciu. „Roku 1894 bylo usneseno zakupovati je (rozuměj predmety na výstavu zo Slovenska) cestou soukromou a vyslati k tomu účelu na Slovensko zástupce výkonného výboru prof. Duška, dra Tille, dra Kováře a dra Plischke.“²⁹ Bolo by zaiste veľmi zaujímavé a dôležité zistiť, kedy títo delegáti na Slovensku boli, ktoré oblasti navštívili, s kým tu rokovali a čo dosiahli. F. A. Šubert v neskoršej zpráve znova píše, že „V létě vysláni byli na Slovensko dr. L. Niederle, prof. V. Dušek, dr. V. Tille, dr. Em. Kovář a dr. K. Plischke, aby tam nakupovali předměty pro výstavu a museum, zvláště kroje. Z těchto nákupů a darovaných předmětů utvořil se základ sbírek musejních . . .“³⁰

Zatiaľ sa ani z archívnych dokladov nedá viac zistiť. Z toho však, že sa osobná korešpondencia rozširuje, možno aspoň predpokladať, že sa tak stalo po osobnej návšteve. Napr. určite navštívil Slovensko prof. V. Dušek, ktorý v nedatovanom liste ďakuje Kmeťovi za pohostinstvo a spomína, že na ďalšej ceste sa mu dobre vodilo okrem Detvy, kde „ničoho nepořídil“. Ďalej píše, že napriek veľkej únave „nicméně podařilo se mi přece získati pěkné věci v Slatině i Selcích . . . Prosím pamatujte na nás, kdykoli se udá příležitost, zejména píšete-li svým přátelům v jiných stranách, neboť bychom Vás rádi ukázali světu v svátečním obleku, vždyť bez toho zná Vás Evropa jen jako — promiňte upřímnosti — „dráteníky“. Však se podiví, až porovná, co jinde lid dovede a co u Vás, jak bohatě se podnes nese a jak velkou má schopnost duševnou.“³¹

Zachovali sa aj listy E. Kovára A. Kmeťovi. V jednom Kovář žiada Kmeťa o spoluprácu na výstave, v ďalšom ospravedľňuje výstavný výbor Národopisnej výstavy v Prahe, že vzhľadom na slovenské pomery zprávy o chystanej výstave sa neuverňujú v slovenských novinách. V liste z 9. januára 1895 Kovář už konkrétnejšie píše A. Kmeťovi, že „na národopisné výstavě uspořádáno bude oddělení krojové . . . Zde nemohou scházeti krásne kroje z Vaší krajiny. Toho jsouce pamětlivi dovolujeme si žádati za

²⁸ NVČ, 35.

²⁹ NVČ, 24.

³⁰ NVČ, 536.

³¹ Archív SNM, korešpondencia A. Kmeťa, list V. Duška A. Kmeťovi, nedatovaný z roku 1895.

laskavé opatření krojů buď vypůjčením neb koupí na naše útraty...“³² V d'alšom liste dáva Kovář podrobnejšie vysvetlenie a žiada Kmeťa, „... byste laskave hleděl ziskat koupí neb vypůjčením krojů jakož i výšivky, co Vám bude možno. Při tom račte dle svého již uznání laskavě k tomu přihlížet, bychom obdrželi co možná rozmanité výšivky, kroje a p. Dále i k tomu, by význačné kroje byly úplné, aby při oblékání figurin ani maličkosti nescházely. Při kroji račte napsati, co k sobe patří...“ Na čipky a výšivky s'ubuje Kovář poslat 200 zlatých, výšivky a čipky sa budú na výstavišti predávať a z toho sa potom účet vyrovná. Z listov možno usudzovať, že Kovář na Slovensku asi nebol.³³

Krátko nato školský odbor výstavy žiada od Kmeťa štatistický materiál slovenských škôl za roky 1893—94 „a ďalej o historický vývin jeho od dob, kdy vůbec dá se sledovati“. K tomu sa prikladá program školského odboru výstavy a „Dotazník“.³⁴ Obstaraním tohto školského štatistického materiálu bol poverený K. S a l v a.³⁵

Medzi návštevníkmi Slovenska bol určite aj Fr. A. Šubert. Bol tu asi v lete 1894, keď aj ostatní delegáti, a jeho cesta bola veľmi významná, lebo s ňou súvisí utvorenie slovenského výstavného výboru. Sám Šubert píše o tejto ceste toto: „Současnou cestou F. A. Šuberta na Slovensko došlo však také ku zřízení ústředního výboru pro Slovensko v Turč. Sv. Martině, jenž se uvázal z opatřování předmětů pro výstavu způsobem nenápadným a tak pro podnik národopisné výstavy nijak nebezpečným. Předsedou výboru se stal pravotár Matúš Dula, jednatelom A. Bielek, členy arch. B. Bulla, pravotár Andr. Halaša, básník Svetozár Hurban-Vajanský, pravotár Pavel Mudroň, Žiga Paulíny-Toth, redaktor Nár. Novín Ambro Pietor a Pavel Sochán.“³⁶

Novozaložený ústredný výstavný výbor na Slovensku čoskoro začal svoju činnosť. Vo forme listov rozoslal výzvu jednotlivým pracovníkom a k nej pripojil hneď aj „Inštrukcie“ pre zberateľov národopisného materiálu. Pre mimoriadnu dôležitosť uverejňujeme oboje v plnom znení:

„Český národ usporiada podľa pripojeného programu v roku 1895 národopisnú výstavku československú v širokých rozmeroch.

Aj my, Slováci, chceme zúčastniť sa na nej, nakoľko nám to pomery naše dovoľujú, i preto, že podobnú výstavu osobitne nám usporiadať nemožno, i preto, že týmto spôsobom najskôr sa zachovajú a celému svetu prístupný-

³² Tamže, listy Emila Kovářa A. Kmeťovi z 25. I. 1894, 22. II. 1894 a 9. I. 1895.

³³ Tamže, list E. Kovářa A. Kmeťovi z 23. I. 1895.

³⁴ Tamže, list O. Čiháka, jednatel'a školského odboru výstavy, A. Kmeťovi z 23. II. 1895, č. 894/šk. odb.

³⁵ Národné noviny z 5. III. 1895.

³⁶ NVČ, 24.

mi sa stanú zvláštnosti, vytvorené národom našim. Jestli však zúčastnenie naše má mať ráz aj len približne reprezentatívny, musí každý prispieť pomocou.

Aby práce ľahšie a riadne pokračovali, zoskupili sa v Turč. Sv. Martine priatelia národopisu za tým cieľom, aby viedli práce zberateľské a celú činnosť našu pri zhromažďovaní materiálu, že by účasť naša bola nakoľko možno dôstojná a primeraná bohatstvom našich pamiatok etnografických a folkloristických.

Čas na prevedenie úlohy našej je krátky, preto prosíme každého zberateľa, aby zozbierané predmety doposlal čím najskorej, najďalej však do konca tohoto roku sem do Turč. Sv. Martina.“

Inštrukcie pre zberateľov zhrňadávajú všetko, čo je individuálne slovenského, čo je pre Slovákov charakteristické, menovite:

1. Sviatočné kroje mládencov a dievčat, ozdoby hláv, aké nosia nevesty a mladoženisi, kožúšky mužské a ženské, party a čepce.

2. Ľudové výšivky a čipky. (Na každom predmete nech je na prísitom lístku označené, z ktorej stolice a dediny a nakoľko možno aj od ktorej osoby pochodí.)

3. Fotografie mužských a ženských v krojoch (formát kabinetný) i krojov samých, starodávnych sedliackych domov a chalúp, nábytku a náradia, starých stavieb ako kostolov a zámkov, hradov a veží, pomníkov a historicky pamätných miest.

4. Zaujímavé kusy starého nábytku, náradia, nádob hrnčených, kamených a drevených.

5. Národné piesne, ktoré vo vydaných zbierkach nie sú ešte obsažené, a to dialektom patričného miesta.

6. Staré československé obrazy, sochy a predmety rezbárske.

Okrem toho, ako už hore povedané, zbierať sa majú všetky individuálne slovenské charakteristické predmety, ktoré znázorňujú slovenskú povahu, život, zvyky a obyčaje, svetový názor, spôsob výživy, spôsob rátania, čítanie, ľudové snáre, kalendáre, rozprávky, hry atď. Nadejeme sa, že každý za národnú vec zaujatý usilovať sa bude, aby zbierka slovenská bola skvelá, aby zastúpení sme boli dôstojne a aby dokázané bolo aj nepriateľom našim, že sme starý kultúrny národ.

Vysvetlenia akéhokoľvek spôsobu podajú počpísaní i prosíme každého zberateľa, aby v pochybnostiach obrátil sa na nás na prvom mieste pod adresou podpísaného, na ktorého aj všetky výstavy sa týkajúce zásielky adresované byť majú.

Samo sebou rozumie sa, že každému zasielateľovi výlohy spojené so za-

slaním predmetov a s korešpondenciou vynahradíme a nám zaslané predmety po skončenej výstave neporušene prinavrátíme.

V Turč. Sv. Martine v mesiaci októbri r. 1894. Matúš Dula, Pavol Mudroň (?), A. Pietor.“³⁷

Výsledok tejto akcie sa čoskoro ukázal. Do Martina začali dochádzať výstavné predmety z mnohých oblastí Slovenska. Napr. Národné noviny č. 5. už 12. januára 1895 oznamujú, že „Národopisný odbor v Tisovci pre národopisnú výstavu česko-slovenskú odoslal po tieto dni druhú zásielku na patričné miesto . . . a síce nasledovné predmety: starosvetský stôl pre slovenskú izbu, salašnú geletu, 2 vedrá, kupu, valašku, 3 čepce k lukovištskému kroju, 2 vložky vyšívané, čepec a lajblík k slatinskému kroju, košík na ovocinu a kabanicu s kološňami ku klenovskému chlapskému kroju. Tisovec 8. januára 1895. Dr. Samo Daxner, zapisovateľ, Emerich Manica, predseda.“ Tie isté noviny krátko nato (č. 8 a 9) oznamujú slovenskej verejnosti, že organizovaním zbierania materiálu pre pražskú výstavu boli poverení Anton Bielek a Matúš Dula a že na tejto výstave „tvoriť bude slovenská svadba so všetkými jej výjavmi a zvláštnosťami osobitné číslo programu“. Preto vyzývajú zbierať materiál k svadbe „a kvôli odfoťografovaniu oznámiť každú väčšiu svadbu Pavlovi Socháňovi v Turč. Sv. Martine“. Musíme ďalej kvitovať, že od toho času Národné noviny častejšie prinášali zprávy o pražskej národopisnej výstave, pravidelne informovali slovenskú verejnosť o jej otvorení, priebehu, dôležitejších udalostiach, počte návštevníkov atď., ba hodnotili ju aj v dlhších článkoch, úvodníkoch, besedniciach a pod. Týmto sa vlastne účasť Slovenska na pražskej výstave a spolupráca Slovákov na jej príprave stali verejnou záležitosťou.

Najobetavejším a najhorlivejším pracovníkom sa stáva vždy neúnavný Andrej Halaša, v ktorého rukách sa sústreďuje celá agenda výstavy. Už začiatkom februára 1895 píše A. Kmeťovi: „ . . . Samo sebou sa rozumie, že my všetko, čo má akú takú cenu, pošleme čo sbierku „Živeny“ a „Musea“ do Prahy na výstavku . . .“ a navrhuje Kmeťovi, aby sa všetky predmety sústreďovali v Martine a stadiaľto posielali do Prahy.³⁸ Toto sa vcelku aj podarilo uskutočniť a keď aj bolo viac osobitných zásielok, ktoré nešli cez Martin, ale priamo do Prahy, jednako väčšinu posielala Martin a toto všetko prechádza cez Halašove ruky. V archíve Národopisného múzea československého v Prahe³⁹ je viac zoznamov, ktoré obsahujú výpočet predmetov zaslaných do Prahy. Zoznamy sú písané A. Halašom vlastnoruč-

³⁷ Archív SNM, korešpondencia A. Kmeťa, r. 1894, list M. Dulu A. Kmeťovi.

³⁸ Archív SNM, Registratúra Muzeálnej slovenskej spoločnosti, r. 1895, list A. Halašu A. Kmeťovi zo 4. II. 1895.

³⁹ V obale pod heslom „Konvolut seznamů předmětů zapůjčených na Národopisnou výstavu 1895“.

ne a možno ich rozdeliť na dve skupiny: 1. zoznamy predmetov vypožičaných na výstavu a 2. zoznamy, ktoré výstavný výbor zakúpil. Pravda, všetky zoznamy sa nezachovali. Z požičaných predmetov je ich spolu deväť, číslované sú I—X, lenže I. zoznam chýba, III. je dvakrát, VIII. chýba a jeden zoznam má iné číslovanie. Na znázornenie uvedieme z nich jeden, ktorý obsahuje väčšinou krojové súčiastky:

Museum a biblioteka v T. Sv. Martine.

Zoznam IV-tý

predmetov pre výstavu v Prahe požičaných a vlastnosť múzea tvoriacich.

- č. 228 (a. b. c. d. e.) kroj z Diviča (čepiec, oplecko, lajblík, sukňa, zástera)
- č. 229 (a. b.) rukávce dva kusy
- č. 239 (a. b. c. d.) kroj z Tridvorov (oplecko, zápona, šorc, čižmy)
- č. 240 sukňa vyšívaná
- č. 231 zástera
- č. 241 lútka v kroji zo St. Turej
- č. 242. lútka v kroji z Novej Bane
- č. 243 lútka v kroji zo Zarieča
- č. 244 (a. b. c. d. e. f. g. h.) Kroj mužský
- č. 246 (a—ži) podobizne 36 kusov
- č. 247 obraz mladého drotára
- č. 248 (a—b—c) Kroj mužský (klobúk, košeľa, nohavice, bruslek, krpce)
- č. 249 lútka drotára zo Spiša
- č. 250 lútka v kroji zo Šariša
- č. 251 kožuštek z Blatnice
- č. 245 lútka v kroji zo Strečna

V Turč. Sv. Martine 23/4 1895.

Menom odboru:

A. Halaša

V iných zoznamoch „predmetov pre Národopisnú výstavu v Prahe *požičaných*“ (napr. v II.) sa najprv udáva lokalita, potom predmet a nakoniec „zasielateľ“ čiže osoba, ktorá predmety požičiava. V týchto prípadoch ide teda o predmety, ktoré netvorili vlastníctvo múzea v Martine, ale patrili súkromným osobám a posielali sa prostredníctvom výstavného výboru (či „odboru“, ako píše A. Halaša). Na ukážku:

I. Obec: Revúca } zasielateľ: Vladimír
Stolica: Liptov } Makovický v Ružomberku.

oblek mladuchy
oblek družice
oblek starejšej
oblek mladého zaťa

II. Obec: Opátová } zasielateľka: Ludvika
Stolica: Trenčín } Dohnányi v Trenčíne

oblek ženský
oblek mužský

(vedno 14 kusov —,
poznámka moja, J. M.)

Vedno tento zoznam obsahuje IX bodov a datovaný je
V Turč. Sv. Martine 13/4 895.

A. Halaša
menom výstavného odboru.

Hoci veľkú časť zasielaných predmetov tvorili odevné súčiastky, textilie, čipky a výšivky, posielali sa aj iné predmety, pracovné nástroje, domáci riad, keramika, fotografie a obrazy (zaujímavý je napr. na III. zozname uvedený „obraz Jánošíka a jeho súdruhov“ z Revúcej, stol. Liptov), fajky, nábytkové kusy a slovenské knihy.

Takéto predmety máme napr. na piatom zozname predmetov z *múzea požičaných*:

- č. I. model chalupy z Novej Bane.⁴⁰
- č. II. model plte z Revúce
 - a) plť,
 - b), c) pltníci
- č. III. a. b.) dva verešd'úre
- č. IV. a) črpák
 - b) varecha na miešanie žintice
 - c) olovená varecha
- č. V. a) kulač hlinený
 - b) krčiasťek súdočkový
- č. VI. Opasok
- č. VII. a), b) dve píštale
 - c) fujara
 - d—h) pastierske trúby (5 kusov)
- č. VIII. a) valaška vybíjaná
 - b) palica sekaná
 - c) svadobný čakan
- č. IX. a—c) tri mechúre na dohán
- č. X. a, b, c, d, e, f, i, l, n, r) misy (deväť kusov)
 - s) misa z r. 1688.
 - g, h, k, m, o, p, q) taniere (7 kusov)
 - š) hrnček
 - t, ť, u) medené ibriky (tri)
 - v, x, y, z) krpky (4 kusy)
 - ž, žž) dva krčahy.

⁴⁰ „... Dnes dostali sme darom od P. Štefana Wolfa z Novej Bane utešený model gazdovských stavov. Pošleme ho — čo vlastnosť múzea nášho — i na výstavu do Prahy.“ Archív SNM, kor A. Kmeťa, r. 1895, list A. Halašu A. Kmeťovi z 24. II. 1895.

- č. X. 1—27. krčiažky (27 kusov)
- č. XI. a) piest na vaľkanie bielizne
b) valček k nemu
c) piest
- č. XII. ikona (?) drevená
- č. XIII. klepne z Cerova 4 kusy
- č. XIV. a) zvonec z Lúžneho
b) zvonec z Párnice
- č. XV. a—e) praslice (5 kusov)
f) kolovrátok s kúdelou.
- č. XVI. posvetáč
- č. XVII. a) tablička cechy ševcovskej
- č. XVIII. pracka na remeň.
- č. XIX. (678. 671—704. 707—724) Spisy Matice slovenskej
- č. XX. č. 406, 388, 724, 1086, 1800/a. c, 1504, 1487/a, 1628/a, 1698 Spisy Bernoláka, Štúra, Hodžu, atď.
- Poslatá na adresu p. Vavř. Jos. Duška 23/4 895.
- č. XXI. vejár slovenského plesu z r. 1861.

V Turč. Sv. Martine 23/4 895.

Menom odboru:

A. Halaša

V zozname VI je vložený list Boženy Royovej, rod. Hurbanovej, písaný v Kochanovciach 27. apríla 1895, v ktorom podáva niektoré vysvetlivky k zasielaným textíliám. Zoznam X z 10. V. 1895 obsahuje 161 poslaných „archeologických a historických“ predmetov. Na túto zásielku sa vzťahuje Halašov list z 11. mája 1895, kde píše, že „následkom žiadosti dr. Niederle odoslal som včera zo zbierok nášho Múzea slovenského, v pripojenom zozname obsažené starožitnosti“.⁴¹ Osobitnou zásielkou posielala Halaša predmety požičané Pavlom Socháňom. Tento zoznam obsahuje 100 čísiel a podpísaný je na ňom aj Pavol Socháň „ako majiteľ.“ Halaša už 8. mája 1895 píše, že „Veci prostredníctvom naším zaopatrovacie odišli už dávno všetky. Minulý týždeň expedoval som ešte daktoré doplnky.“⁴²

Druhú skupinu tvoria zoznamy „predmetov pre národopisnú výstavu v Prahe zakúpených a jej vlastnosť tvoriacich“. Týchto zoznamov je spolu deväť, číslované sú ako predošlé, zoznam I chýba, posledné dva zoznamy majú odlišné číslovanie, označené sú jeden ako „obal č. 626“, druhý ako „obal č. 12642“.

Okrem toho sú dva zoznamy predmetov poslaných dr. Jánom Slabejom, prakt. lekárom na Myjave, zoznam krojových fotografií od A. Kmeťa, veci od J. Pelikána, ev. kaplána z Modry a od dr. Jaroslava Minicha z Pezinku.

⁴¹ Tamže, list A. Halašu A. Kmeťovi z 8. V. 1895.

⁴² Tamže.

Pravda, uvedené zoznamy nie sú kompletné, neobsahujú všetko, čo bolo poslané na výstavku zo Slovenska. Zachoval sa nám však úhrnný zoznam predmetov zo Slovenska, vyhotovený v kancelárii výstavy:

Slovensko Uh.

Sl. 1 —

Obsahuje:

1. hárkov Sl 1 — Sl 13

2. bežných čísiel 1674

3. pôvod predmetov:	Beránek, Praha	7 kusov	
	Duška, Jozefov	1	„
	A. Kmeť	28	„
	A. Šubert, Praha	44	„
	V. Dušek, Praha	86	„
	Dr. Kovář, Praha	32	„
	Dr. K. Pliška, Praha	37	„
	Dr. Tille, Olomouc	102	„
	Zigmundík, Bezink (Pezinok)	3	„
	Čáslav, Včela	6	„
	Farář G. Kellner v Polomě	14	„
	P. J. Pospěch v Šebeši	23	„
	Živena, Martin	102	„
	Dr. Samo Daxner, Tisovec	103	„
	N. V. Č. v Prahe	5	„
	Veselovský, Trnava	55	„
	M. Dula, Martin	23	„
	Sekerková, Hluboká	15	„ (Hlboká pri Myjave)
	T. Sv. Martin (Halaša)	533	„
	Horáková, Praha	11	„
	Soukup, Praha	3	„
	Dušan Jurkovič, Vsetín	42	„
	Pavel Socháň, Martin	90	„
	G. H. Schmidt	56	„
	M. Pelikán, Modra	61	„
	Dr. Slabej, Myjava	91	„
	Dr. Minich, Pezinok	43	„
	D. Križková, Kremnica	29	„
	B. Royová, Melčice	16	„

Aj keď odrátame menší počet kníh a iných nenárodopisných predmetov, zostáva pekné číslo, okolo 1500 predmetov, ktoré množstvo primerane reprezentovalo slovenskú ľudovú kultúru, dokumentovalo tak obetavosť slovenských pracovníkov, ako aj obetavosť a porozumenie, horlivosť zo strany českej, pretože časť predmetov sa musela zakúpiť a zostáva trvalým dokladom vzornej, peknej a nezištnej česko-slovenskej spolupráce na poli národopisu! Treba však poznamenať, že predmety z archeológie čiže „sta-

Obr. 1. Časť výstavnej dediny, vpravo čičmiansky dom, v popredí Detvanci. Reprodukcia z knihy *Národopisná výstava československá v Praze 1895*.

rožitnosti“, ako ich vtedy nazývali, vyžiadal si sám Lubor Niederle už tesne pred otvorením výstavy,⁴³ keď sa rozhodlo, že aj archeologické oddelenie výstavy „Pravěk zemí českých“ sa rozšíri, keď „i oddělení pravěké bylo nutno postaviti na tento základ široký, „československý“, a hledělo předvésti nejen pravěk Čech, ale i Moravy a uherského Slovenska.“⁴⁴

Okrem krojov a výšiviek, čipiek a iného drobného výstavného materiálu zo Slovenska, ktorého ukážka je na uvedenom piatom zozname požičaných predmetov, Slovensko bolo významne zastúpené aj dvoma objektmi ľudového staviteľstva, a to oravskou chalupou a čičmianskym gazdovstvom. V oboch prípadoch išlo o zložitejšie a nákladnejšie podujatie, lebo bolo treba postaviť v pôvodnej veľkosti oravský dom a z Čičmian celé gazdovstvo aj s hospodárskou časťou, oboje aj s vnútorným inventárom. Uskutočnením tohto plánu bol poverený architekt Dušan J u r k o v i č.⁴⁵ Oravskú chalupu stavali na výstavišti dvaja tesári z Oravy, no sám Jurkovič priznáva, že sa nepodarila, nereprezentovala ani hornooravský ani dolnooravský dom a ani vnútorné zariadenie nebolo priliehavé.⁴⁶

Čičmianske gazdovstvo pripravil Jurkovič tak, že sám odcestoval do

⁴³ Tamže, listy L. Niederleho A. Kmeťovi zo 7. V. 1895 a z 3. VI. 1895.

⁴⁴ NVČ, 415.

⁴⁵ Věstník NVČ, II, 166.

⁴⁶ NVČ, 117.

Obr. 2. Ukážka skupiny slovenských krojových figurín. Reprodukcia z knihy *Národopisná výstava československá v Praze 1895*.

Čičmian, na mieste vyhotovil presné plány a nákresy, podľa ktorých sa stavby zadali architektovi Makovcovi za 3894 zl. 52 ks., ktorý ich urobil vcelku dosť presne, ako vidíme aj na pripojených ilustráciách.⁴⁷ Celé gazdovstvo pozostáva z poschodového obytného domu vedľa s maštalami a osobitne stoja budovy: stodola, záboje a včelín. Aj v samom popise architekta Jurkoviča, aj v úradnom Věstníku výstavy, aj v súčasných zprávach novin z výstavy sa čičmiansky dom charakterizuje ako bývanie zádruchy: „... z dediny Čičmany, kde pôvodní zádruha ešte čistě až na dnešny dny se dochovala a celé oddělení obydlí tomuto životu odpovídá.“⁴⁸ Vcelku však možno povedať, že práve čičmianske gazdovstvo svojou úpravou, presným a vkusným vyhotovením patrilo medzi význačnejšie časti výstavy.

*

Národopisná výstava československá bola slávnostne otvorená 15. mája 1895 a do osláv otvorenia sa zapojilo aj Slovensko. Slovenský výstavný

⁴⁷ Věstník NVČ II, 166. Pôvodné Jurkovičove plány sú v archíve Národopisného múzea československého v Prahe.

⁴⁸ Hlas národa z 20. I. 1895. Porovnaj ďalej Národní listy z 30. V. 1895, Věstník NVČ II, 166, NVČ 53, 120.

odbor v Martine poslal pozdravný telegram, želá v ňom zdar dielu, pri ktorom sa ani na slovenskú popolušku nezabudlo.⁴⁹ Národné noviny vo svojom telegrame pozdravujú výstavu ako slovanský podnik: „v sebapoznání leží sila a sláva Slavianstva. Československá národopisná výstavka nech je víťazným borcom na tejto dráhe...“⁵⁰

Otvoreniu výstavy venovali Národné noviny zo 16. mája 1895 úvodník pod nadpisom *Národopisná výstavka v Prahe od 15. mája r. 1895* od V a j a n s k é h o, ktorý vrelými slovami pozdravuje výstavu ako spoločný podnik Čechov a Slovákov, „pri ktorej sa i nášmu národu slovenskému dostane čestné miesto... Jestli posledná výstavka jubilejná bola skvelým úradným banketom — národopisná bude rodinnou slávnosťou... My želáme jej plného úspechu a duchom sme pri jej slávnostnom otvorení...“ Ďalší úvodník venujú výstave Národné noviny z 20. júna 1895, v ktorom pod nadpisom *Na výstavku do Prahy* volajú Slovákov do Prahy na návštevu výstavy, na ktorej aj náš slovenský ľud „odstrkovaný, hanený, bitý, prenasledovaný, umele ohlupovaný našiel útulok pre svoje práce, svoj vkus, svoje výrobky v parádnych budovách výstavy...“ Je preto povinnosťou Slovákov výstavu navštíviť čo najhorojšie a „dať výraz spolupatričnosti a solidarity slavianskej, kultúrnej a národnej“.

Podobne vyzneli aj ostatné prejavy, z čoho plynie, že Slovensko po stránke kultúrnej, národnej a politickej správne pochopilo pražskú výstavu. Táto okolnosť je významná preto, lebo po stránke odbornej sa výstave vytýkalo viac nedostatkov a chýb, a to aj pokiaľ išlo o výber a inštaláciu slovenského materiálu.

Nie je úlohou tejto jubilejnej spomienky podrobný opis výstavy. Stručne iba toľko, že slovenský materiál bol vystavený v stredisku výstavy — v národopisnom paláci. Tu okrem množstva iného materiálu boli krojové figuríny, výšivky, čipky a časti krojov aj zo Slovenska.⁵¹ Okrem tejto ústrednej časti boli na výstave osobitné oddelenia „krajinských“ čiže oblastných výstaviek a tu je zasa zastúpené Slovensko popri Morave a Sliezske.

Druhým strediskom výstavy z národopisného hľadiska najcennejším je národopisná dedina — „československá vesnice“. V nej je Slovensko zastúpené oravskou chalupou, ktorá bola postavená medzi chalupou lašsko-tešínskou a slovenskými kopanicami z Moravy. Hneď za nimi osobitnú skupinku tvorilo čičmianske gazdovstvo. Oba slovenské objekty boli opatrené aj vnútorným inventárom, ba aj krojovými figurínami, pravda, s chybami, o ktorých hovoríme na inom mieste.⁵² Vcelku bola výstava krásna, impo-

⁴⁹ Národní listy z 20. V. 1895.

⁵⁰ Národné noviny zo 16. V. 1895.

⁵¹ NVČ, 53.

⁵² Pozri poznámku 46 aj s príslušným textom.

Obr. 3. Gazdovstvo z Čičman. Polohorys od arch. Dušana Jurkoviča. Z Archívu Národopisného múzea československého v Prahe.

zantná a v každom ohľade splnila svoje poslanie a úlohy, ktoré si vytýčila, ako ich spomíname v úvode tohto príspevku. Pravda, neznamená to, že tu neboli už spomínané chyby a technické i odborné nedostatky. Jedny vyplývali z nedostatku času a odborného personálu, iné odzrkadľovali vtedajší stav národopisnej vedy. Uvedomovalo si ich aj vedenie výstavy a nezamľčovala ich ani súčasná kritika.⁵³ Časť tejto kritiky sa výslovne týkala nielen slovenských exponátov, ale samej česko-slovenskej spolupráce, preto ju uvádzame podrobnejšie.

Tak ako sme videli zásah, keď sa pripravovala účasť Slovákov na výstave, tak isto vidíme pokus podceňovať samu výstavu a najmä naimputovať Slovákom, že sa im deje krivda, že slovenskej časti výstavy sa nevenuje náležitá starostlivosť. 18. IV. 1895 píše J. Koula A. Kmeťovi, že sám je stranou výstavy a o. i. o nej píše: „Výstava bude asi veľiká a v niektorých častiach i krásna a zaujímavá, ale bude tiež mnoho nespracovaného a komediantského. Za podivánie bude rozhodne stáť. Také z uherského Slovenska

⁵³ NVČ, 546 a n., najmä však posudok J. Jakubca v časopise Naše doba II, III (1895—1896), ďalej Zibrťovu zprávu v časopise Český lid V (1896), J. H o r á k, c. d., 412 a n.

bude množství věcí ovšem nijako neroztříděných a neurovnaných . . . Figurin prý je již na 80 ustrojeno, . . . ale oblékají je také do jiných šatů z jiných krajin . . .“⁵⁴

Keďže poznáme J. Koulu a jeho pekný pomer k Slovákom, nemôžeme predpokladať, že by bol sám pôvodcom týchto insinuácií. Skôr, že sám len tlmočil to, čo sa v kruhoch neprajných výstave povrávalo. A radšej predpokladajme, že dobromyseľne preto, aby sa slovensko-českému pomeru nepoškodilo, aby sa Slovákom na výstave neukrividilo, aby materiál zo Slovenska nebol znehodnotený zlou inštaláciou, zastrčením a pod. Lebo keď vieme, že skupina starších pracovníkov z Národného múzea (okolo „Selskej sýne“) napriek výzvam k spolupráci stála mimo výstavy a spočiatku priamo proti nej, nemožno povedať, že by títo pracovníci boli proti Slovákom, že by slovenskej veci boli chceli škodiť. Naopak! Takmer všetkých poznáme ako horlivých bojovníkov za slovenské záujmy (Tyršová, Píč, Hatala a i.). Možno teda predpokladať, že i tentoraz im išlo o to, aby sa Slovákom na výstave nestala krivda, i keď, pravda, taktika, ktorú si volili, nebola správna a mohla veci výstavy skôr škodiť.

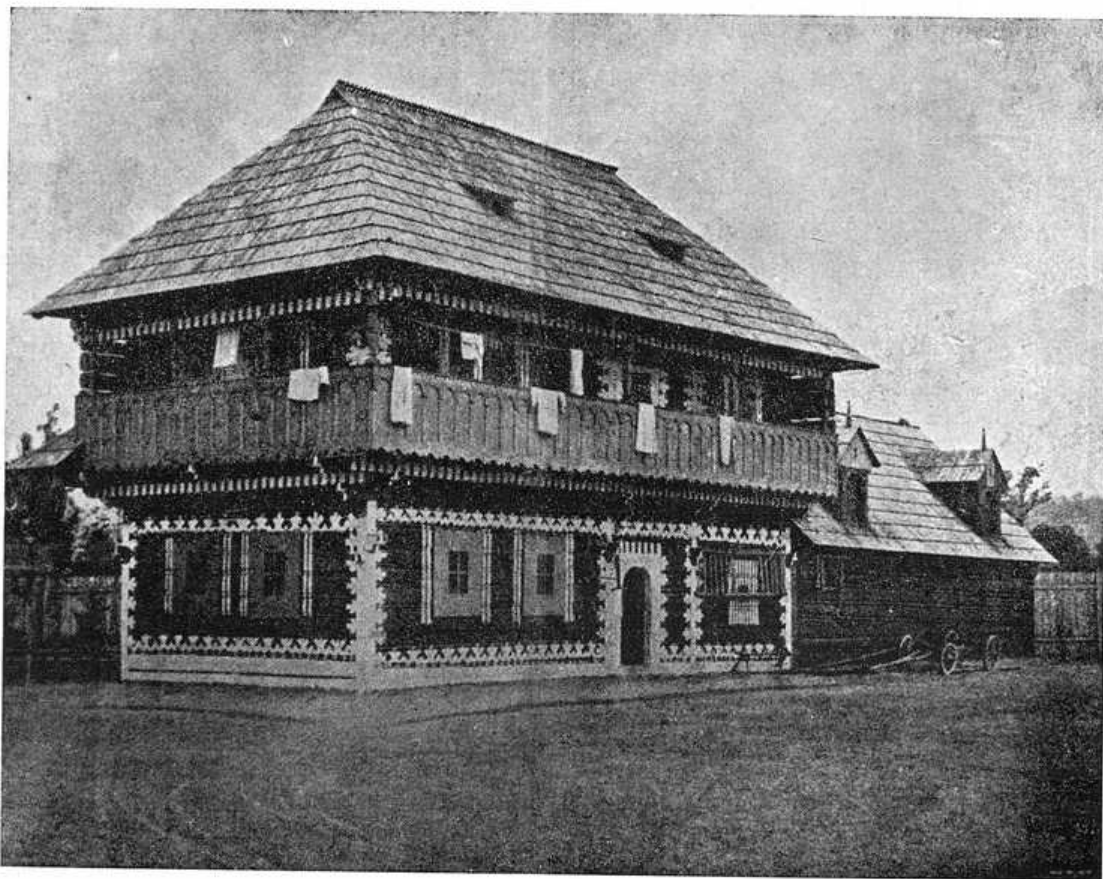
Týmto si potom vysvetlíme, na čo naráža Niederlov list z 3. VI. 1895 A. Kmeťovi. V ňom Niederle ďakuje za zaslanú „bednu starožitností“ z Martina a žiada poslať detviansky kroj, ak nie je v predošlej zásielke. A ďalej píše: „Nevím ale nic o tom, že by Vaše figuriny byly pooblíkané do cizích krojů. Které Vaše figuriny? . . . Než přijedete, bude to asi vše v pořádku, a kde bude chyba, laskavě na ni ukážete sami a spravíme to hned. Teší mne, že Váš muzeální spolek je vládou potvrzen. Snad bude mít lepší osud než Matica . . .“⁵⁵ Niederle teda reaguje na obvinenie, ktoré sa spomína v Koulovom liste a hneď ho aj podvracia. Z celej súvislosti plynie, že na Koulov list alebo na inú zprávu išla sťažnosť do Prahy a na túto odpovedá Niederle. Pravdepodobne o veci písal Kmeť, lebo v ten istý deň píše Kmeťovi aj Kovář, a to výslovne ako odpoveď na Kmeťov list, že figuríny museli obliekať bez fotografií, lebo tieto dochádzali neskoro. Prípadné chyby sa opravujú, keď prídu znalci.⁵⁶

Hladina sa celkom neutíšila ani po otvorení výstavy. Hoci sa táto ukázala vcelku ako výborná a krásna, v podrobnostiach sa našli chyby a bolo aj čo kritizovať, najmä zo strany tých, ktorí jej nežičili. Ďalší Koulov list z 20. júna, teda viac ako mesiac po otvorení výstavy je výslovne takto naladený, aj keď nemôže určité kladné a hodnotné stránky výstavy zamlčať: „O výstavě, která je velice bohatá a teměř efektívnejší než jubilejní, dozaista

⁵⁴ Archív SNM, korešpondencia A. Kmeťa, r. 1895, list J. Koulu A. Kmeťovi z 18. IV. 1895.

⁵⁵ Tamže, list L. Niederleho A. Kmeťovi z 3. VI. 1895.

⁵⁶ Tamže, list E. Kovára A. Kmeťovi z 3. VI. 1895.

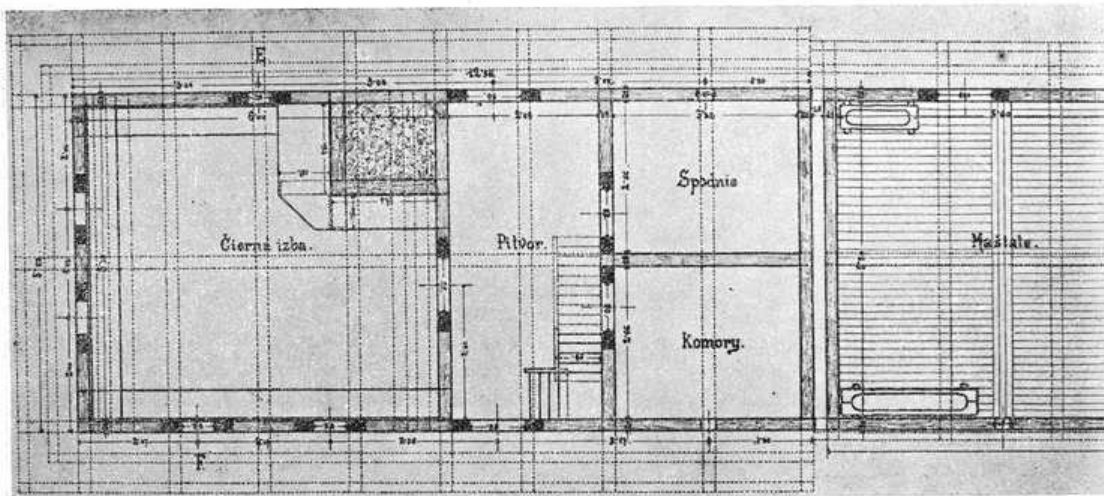

Obr. 4. Čičmiansky dom na Národopisnej výstave v Prahe. Reprodukcia z Českého Lidu, roč. V (1896).

dočítáte se z novin dosti detailů; Slovensko zastoupeno je poměrně nejméně výhodně; figurin je mnoho a interessantních, leč výšivky neskytají nižádného přehledu (také figuriny nikoliv) a tak kdo věc nezná, bude po výstavě právě tak moudrý, jako byl před ní.“ No i napriek tejto nepriaznivej mienke Koula uznáva, že „československé národní vědomí tím se povznese“.

Bolo by možné pripustiť, že tento posudok, aj keď vyznieva veľmi nepriaznivo, ba až odmietavo, zo stanoviska prísno odborného bol — keď aj nie celkom odôvodnený — tak aspoň podložený. Výstavného materiálu bolo veľa, niekoľko málo pracovníkov ho nemohlo inštalačne zvládnuť bez chýb a nedostatkov. A správne je takéto chyby pranierovať a kritizovať. Lenže z prvej časti Koulovho listu zjavne vysvitá ešte neprajný postoj voči pracovníkom výstavy, keď píše: „... doufám, že Jste sám již nejlépe seznal, kterak rozdílny byl tón, když Vás své doby o věci žádali a ochota, když Jste vše byl opatřil a do Prahy měl zaslati a zasílal...“⁵⁷

⁵⁷ Tamže, list J. Koulu A. Kmeťovi z 20. VI. 1895.

Obr. 5. Pôdorys prízemnej časti čičmianskeho domu. Vyhotoval arch. Dušan Jurkovič.
Z Archívu Národopisného múzea československého v Prahe.

Akiste pod dojmom zpráv a posudkov z týchto kruhov pramení aj Socháňova nálada, keď píše A. Kmeťovi: „Z Prahy prišiel som predvčerom domov roztrpčený, že slovenské oddelenie na výstave macošsky je zastúpené a zanedbané. Prehovorím o tom pozdejšie.“⁵⁸ Podobným tónom píše o slovenskej časti výstavy Drah. Križková: „Výstava je zaiste pekná, významná a prevedená mravenčou pilnosťou — no s našimi vecmi tam nie som spokojná. Nielenže nevystavili všetky veci od nás poslané, ale i bez všetkého bližšieho označenia a bez roztriedenia tam ležalo.“⁵⁹

Uvedené nedostatky Socháň potom stručne uvádza aj vo svojej zpráve o pražskej národopisnej výstave. Celkove hodnotí výstavu kladne, ale nezamlčuje ani chyby, aj keď pre niektoré nachádza hneď aj ospravedlnenie. O slovenských krojoch v národopisnom paláci Socháň píše, že „vývodja nad všetkým“.⁶⁰ Väčšiu časť Socháňovej zprávy tvorí potom popis slovenského kroja, ktorý autor na výzvu L. Niederleho uverejnil aj vo výstavnej publikácii pod nadpisom *Kroje ľudu slovenského v Uhrách*.⁶¹

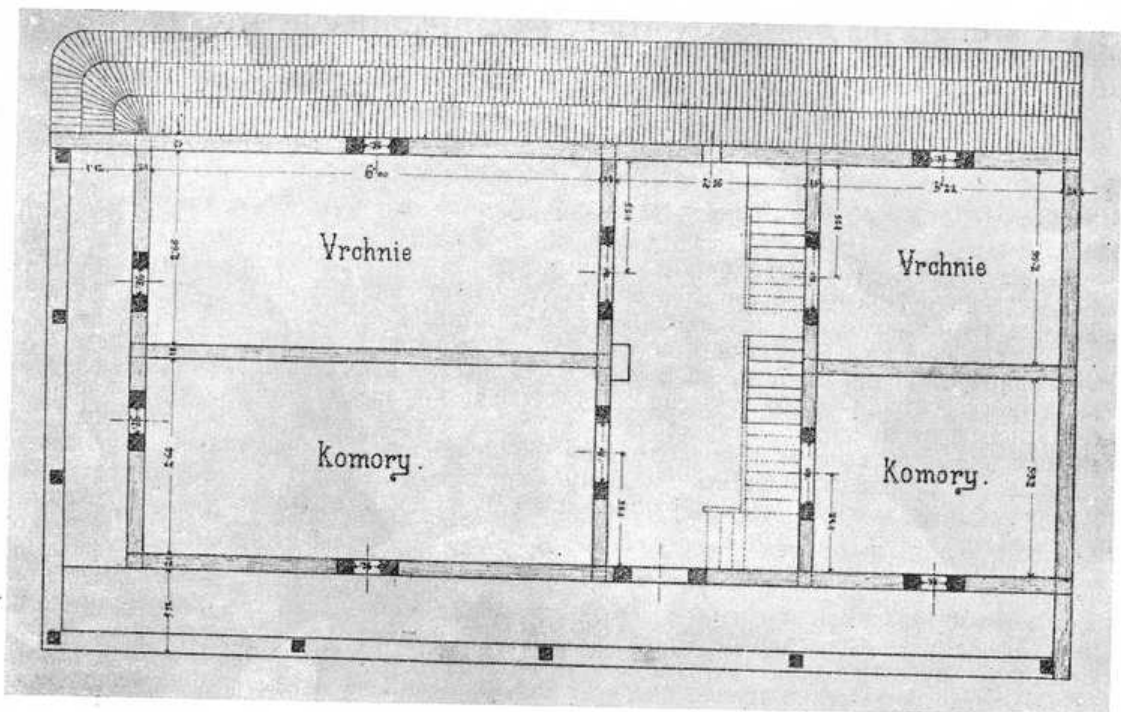
Slovensko od samého začiatku kládlo dôraz na politický a národný význam výstavy a po tejto stránke vyznela výstava kladne, ba veľmi pekne. Na konci minulého storočia sme už v období rastúcej maďarizácie, keď maďarská buržoázia chcela vytvoriť národnostne jednotné Uhorsko, a to po maďarčovaním všetkých jeho nemaďarských národností. Slováci v boji o svoju národnú existenciu hľadajú pomoc u svojich najbližších, u Čechov,

⁵⁸ Tamže, list P. Socháňa A. Kmeťovi z 19. VII. 1895.

⁵⁹ Tamže, list Drah. Križkovej A. Kmeťovi zo 7. VIII. 1895.

⁶⁰ Sborník Muzeálnej slovenskej spoločnosti I, 30 a n.

⁶¹ NVČ, 193 a n.

Obr. 6. Pôdorys vrchných komôr čičmianskeho domu. Vyhotovil arch. Dušan Jurkovič.
Z Archívu Národopisného múzea československého v Prahe.

s ktorými ich viaže nielen spoločný slovanský pôvod, ale aj hlboká tradícia úzkej kultúrnej a politickej spolupráce. Okrem toho slovenská buržoázia priberá si do boja ako pomocníka slovenský ľud a aj jeho pomocou bojuje proti maďarskej buržoázii. „My v našom ľude už dávno vidíme spásu a obrodenie!“ a podobne aj tvorcovia pražskej výstavky „... volajú inteligentov do prírody ľudového bytu, aby tam čerpali nové nádeje...“ píše Vajanský.⁶² Preto treba slovenský ľud a jeho „čulý, umný a peknoduchý“ život ukázať celému svetu a dokázať jeho slovanský charakter, jeho národný svojráz a tak aj právo na národný život. A túto úlohu, ktorá bola pre Slovensko prvoradá, splnila pražská výstava skvele. Pomohla nám však aj inakšie. Ako materiál z pražskej výstavky tvorí základ Národopisného múzea v Prahe, tak podobne časť tohto materiálu zo Slovenska ostáva majetkom Muzeálnej slovenskej spoločnosti, ktorá je schválená práve vo výstavnom roku 1895. Ďalej z podnetu výstavky rozrastá sa aj u nás bádateľský ruch v nasledujúcich rokoch, čo je však už ďalšou kapitolou dejín našej československej národopisnej vedy.

⁶² Pozri poznámku 50.

ЮБИЛЕЙ ЧЕХО-СЛОВАЦКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА В ЭТНОГРАФИИ

(Воспоминание о 60 годовщине Этнографической чехословацкой выставки в Праге в 1895 году)

Ян Мьяртан

Резюме

В настоящем году исполняется шестьдесят лет от Этнографической чехословацкой выставки в Праге, состоящейся в 1895 году. Этот юбилей имеет для нас большое значение по нескольким причинам. Во-первых потому, что

Этнографическая выставка означает начало развития нашей этнографии. Первый период от конца 18 века до второй половины 19 века характерен исследованием народных песен, народной словесности и народной религии. Во второй половине 19 века этнография начинает интересоваться тоже народным изобразительным искусством, главным образом вышивками, кружевами и национальной одеждой. В дальнейшем этапе своего развития наша этнография начинает интересоваться тоже материальной культурой народа, интерьером, трудом, развлечениями и всеми остальными частями народной духовной культуры.

Документом этого развития нашей этнографии является именно Этнографическая выставка в Праге в 1895 году, стремящаяся всесторонне показать жизнь и труд народа, хотя изобразительная часть еще преобладает. В связи с выставкой организуется Этнографическое чехословацкое общество в Праге, которое сосредотачивает исследовательские и публикационные труды. Важен тоже факт, что из выставки возникает в Праге Этнографический музей, который дальше собирает документы народной культуры.

Дальнейшее значение Этнографической выставки заключается в том, что на ней полностью участвовала и Словакия, хотя она в эти времена принадлежала Венгрии. Полностью было показано богатство и своеобразие словацкой культуры и этим было документировано право словаков на самостоятельную национальную жизнь. Чешский народ, тем, что сделал словаков равноценными партнерами выставки, помог им в борьбе за национальную свободу. Этнографическая выставка является также ценным свидетельством чехо-словацкого сотрудничества в этнографии.

JUBILÄUM DER TSCHECHO-SLOWAKISCHEN MITARBEIT IN DER ETHNOGRAPHIE

(Erinnerung zum 60. Jahrestag der Tschechoslawischen Ethnographischen Ausstellung in Prag 1895)

Ján M j a r t a n

Zusammenfassung

In diesem Jahr feiern wir die Wiederkehr des Jahrestages der tschechoslowakischen Ethnographischen Ausstellung, die im Jahre 1895 in Prag stattfand. Dieses Jubiläum ist für uns aus mehreren Gründen von Bedeutung. In erster Reihe darum, weil

1) die Ethnographische Ausstellung den Beginn der Entwicklung unserer ethnographischen Wissenschaft bedeutet. Dies wird in der ersten Etappe vom Ende des 18. bis in die zweite Hälfte des 19. Jahrh. durch das Interesse am Volkslied und an der Volkspoesie, sowie am Volksglauben charakterisiert. In der zweiten Hälfte des 19. Jh. erweitert sich dieses Interesse auch auf die bildende Volkskunst, und zwar hauptsächlich auf Stickereien, Spitzen und Volkstrachten. In der weiteren Entwicklungsetappe be-

ginnt unsere Ethnographie auch die materielle Kultur unseres Volkes wahrzunehmen, Wohnung, Inneneinrichtung, Arbeit, Unterhaltung und alle Bestandteile der geistigen Volkskultur.

Ein Beweis dieser Entwicklung unserer Ethnographie ist eben die Ethnographische Ausstellung in Prag 1895, die sich bemüht, Leben und Arbeit unseres Volkes allseitig darzustellen, wobei noch die darstellende Kunst auch hier noch vorherrscht. Aus dieser Einstellung zu den Aufgaben der Ethnographie wird in Zusammenhang mit der Ausstellung die tschechoslowakische Ethnographische Gesellschaft in Prag gegründet, in der alle Forschungs- und Publikationsarbeiten konzentriert werden, wobei auch wichtig ist, dass aus der Ausstellung das Ethnographische Museum zu Prag entsteht, das Objekte der Volkskultur erhält und weitersammelt.

Eine weitere grosse Bedeutung hat die Ethnographische Ausstellung darin, dass an ihr auch die Slowakei teilnahm, obwohl sie zu der Zeit zu Ungarn gehörte. Hier wurde in vollem Masse der Reichtum und die Eigenart der slowakischen Volkskultur gezeigt, womit das Recht der Slowaken an ein selbständiges nationales Leben dokumentiert wurde. Damit also, dass das tschechische Volk die Slowaken als gleichberechtigte Partner empfing, half es ihnen im Kampfe für die nationale Freiheit. Die Ethnographische Ausstellung ist also ein wertvoller Beitrag der tschecho-slowakischen Mitarbeit in der Ethnographie.

SOŇA BURLASOVÁ

TVORBA PRE LUDOVÉ UMELECKÉ SÚBORY V POSLEDNÝCH ROKoch VÝVINU SLOVENSKEJ HUDBY

Rok 1945 je významný v histórii nášho národa. Oslobodenie Sovietskou armádou pripravilo reálny základ novej národnostnej politiky, umožnilo nové usporiadanie celkových spoločenských pomerov, čo malo za následok uvoľnenie takých síl, ktoré sa doteraz nemohli naplno rozvinúť. Ludovej hudobnej tvorbe sa v novom období kultúrneho rozmachu slovenského národa venuje zvýšená pozornosť. Najprv sú to len drobné amatérske súbory, ktoré sa nadšene chápu hudobného umenia, ktoré doteraz iba neuvedomele žilo medzi naším ľudom a neskôr, keď sa im venujú tvorivé sily našich najlepších skladateľov a príslušná hmotná podpora, vytvárajú sa veľké profesionálne súbory SLUK a UVS a amatérska Lúčnica. Tieto súbory, svojím charakterom národné a ľudové, hlboko vplývajú svojimi požiadavkami na rozvoj našej hudby a sú vlastne prostredníkom, ktorý pomáhal